

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่วางรากฐานลักษณะที่พึงงามของเด็กให้แก่สถาบันอื่น ๆ ในสังคม เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่สำคัญในการเตรียมเด็กเข้าสู่สังคมได้ดีเสมือนกับครอบครัว ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะส่งผลทั้งดีและไม่ดีต่อพฤติกรรมของเด็กในอนาคต โดยเฉพาะการเลี้ยงดูในวัยแรกเกิดเป็นระยะที่มีความสำคัญ เป็นพื้นฐานพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย จิตสังคม ที่จะช่วยบุคคลในการเผชิญชีวิตในเวลาต่อมา ความสำคัญของการเลี้ยงดูในระยะขวบปีแรกต่อพัฒนาการทางร่างกาย เช่น เด็กจะพัฒนาทางด้านการเคลื่อนไหว การนั่ง การยืน การเดิน การใช้มือ และนิ้วเป็นไปตามลำดับขั้นวุฒิภาวะร่างกาย เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวที่ปกติซึ่งจะได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อม การอุ้ม การสัมผัส เป็นการส่งเสริมพัฒนาการ ในขณะที่เด็กซึ่งอยู่ในสถานสงเคราะห์ ซึ่งไม่ได้รับการอุ้มชู และมีโอกาสเคลื่อนไหวน้อย จะมีพัฒนาการทางกายช้ากว่า (สุวดี ศรีเลนวัต, 2530 อ้างจาก สุภาพรณ โคตรจรัส, 2525) ในด้านพัฒนาการทางจิตสังคม จากทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริคสันกล่าวว่า เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเอาใจใส่ ให้ความรัก ความอบอุ่น ทะนุถนอม พุดจาหยอกเย้า ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น หิวก็ได้รับประทานเปียกเปื้อนได้รับการทำความสะอาด เด็กจะมีพัฒนาการของความรู้สึกรักใคร่ ผูกพัน ไว้วางใจ มีความเป็นมิตร เมื่อเติบโตจะเป็นคนมองโลกในแง่ดี ในทางตรงกันข้ามกับเด็กที่ถูกทอดทิ้ง ถูกแสดงอารมณ์ข่มขู่ เด็กจะพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจใครง่าย ๆ เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งระแวงสงสัย ที่เป็นเช่นนี้เพราะเด็กจะตัดสินใจว่าบุคคลอื่น ๆ ในโลกนี้ไว้วางใจได้หรือไม่ ด้วยการวัดจากการที่เขาได้รับความรัก ความเอาใจใส่ และการดูแลจากบิดา มารดา หรือผู้เลี้ยงดูเขามาตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ (กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล, 2529) ในระยะขวบปีแรกของชีวิตนี้ผู้เลี้ยงดูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่สุด ที่จะสร้างรากฐานพัฒนาการให้แก่เด็ก ซึ่งโดยทั่วไปก็คือมารดาของเด็ก มารดาเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิด ผูกพันกับเด็กมากที่สุด มารดาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรณะลักษณะของเด็กในอนาคต พฤติกรรมการแสดงออกของมารดาต่อบุตรย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมของบุตรมารดาที่มีอารมณ์รุนแรง หงุดหงิด โมโหง่าย มักจะแสดงอาการเกรี้ยวกราด ดูว่าเด็ก เมื่อเด็กร้องกวน เมื่อโตขึ้นเด็กจะ

เป็นคนที่ชี้โมโห อารมณ์ร้อน ดังนั้นถ้ามารดามีปัญหาใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เช่น การเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรงเรื้อรัง ความตึงเครียดทางเศรษฐกิจ การขาดการสนับสนุนทางสังคม เป็นต้น ภาวะเหล่านี้อาจจะมีผลกระทบต่อแบบแผนในการเลี้ยงดูบุตรได้

ในปัจจุบันโรคเอดส์ซึ่งเป็นโรคที่ร้ายแรงยังไม่มียารักษาได้หายแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว และเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศ จำนวนผู้ป่วยเอดส์ได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก และได้แพร่กระจายจากกลุ่มเสี่ยงเข้ามาในครอบครัว โดยเฉพาะในกลุ่มแม่และเด็ก จากรายงานของกองระบาดวิทยา พบว่า หญิงตั้งครรภ์มีอัตราการติดเชื้อเอชไอวีประมาณร้อยละ 1-2 (สุรศักดิ์ ฐานีพานิชกุล, 2537) โดยอัตราการติดเชื้อในหญิงตั้งครรภ์นี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ในแต่ละปีจะมีทารกประมาณ 7,000 รายที่คลอดจากมารดาที่ติดเชื้อเอชไอวี จากข้อมูลข้างต้นจึงคาดการณ์ได้ว่ากลุ่มมารดาที่ติดเชื้อเอชไอวีและต้องเลี้ยงดูลูก จะมีจำนวนมากขึ้นอย่างแน่นอน จากการศึกษามารดาที่ติดเชื้อเอชไอวีเป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ มารดาต้องเผชิญความเครียดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วิตกกังวลต่อความเจ็บป่วย กลัวถูกสังคมรังเกียจ กังวลเรื่องลูกเป็นห่วงลูก สงสารลูก การเผชิญสภาพปัญหาเหล่านี้ของมารดา จะมีผลกระทบต่อ การเลี้ยงดูลูกหรือไม่อย่างไร และจะมีผลกระทบต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของเด็กในวัยขวบปีแรกหรือไม่ เหล่านี้เป็นคำถามที่น่าสนใจ นอกจากนี้เด็กที่คลอดจากมารดาที่ติดเชื้อจะมีแนวโน้มที่จะเป็นเด็กกำพร้าในอนาคต ซึ่งจากการคาดประมาณของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ.2537 พบว่า จำนวนเด็กกำพร้าที่บิดามารดาเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2540 จะมีประมาณ 25,212 คน และในปี พ.ศ. 2543 จะมีถึง 85,663 คน และเด็กที่มีแม่ติดเชื้อเอชไอวีที่มีอายุ 12 ปีลงมาในปี พ.ศ. 2540 จะมีประมาณ 143,620 คน และในปี พ.ศ. 2543 คาดว่าจะมีถึง 354,345 คน จะเห็นได้ว่าจำนวนของเด็กกำพร้าเพิ่มขึ้นมากอย่างรวดเร็ว และจากการศึกษาวิจัยในเรื่องผลของยา AZT ที่มีผลต่อการติดเชื้อเอชไอวีของทารกในครรภ์ที่ นอร์ธ คาโรไลนา สหรัฐอเมริกา พบว่า โอกาสที่ทารกจะติดเชื้อจากแม่ลดลงจาก 25.5% เหลือ 8.3% (Fiscus SA, et al., 1995) ปัจจุบันประเทศไทยได้ทดลองให้การรักษานหญิงตั้งครรภ์ที่ติดเชื้อเอชไอวีด้วยยา AZT ซึ่งในอนาคตอัตราการติดเชื้อจากแม่สู่ลูกน้อยลง และจำนวนเด็กกำพร้าจะ ต้องมากขึ้นอย่างแน่นอน เมื่อสิ้นพ้อ แม่ เด็กกำพร้าบางคนต้องไปอาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติบางคนต้องอยู่ตามลำพังพี่น้องต้องช่วยตัวเอง ชาวคนปกครองดูแล บางคนพี่น้องต้องแยกกันไปคนละทางเพื่ออาศัยผู้อื่น บางคนต้องเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ เด็กจะขาดความอบอุ่น เกิดความเศร้า ความเหงา ความสูญเสีย ความสับสนในชีวิต ซึ่งจะเป็นประสบการณ์ในด้านลบที่

ะฝังอยู่ในความทรงจำของเด็กนานเท่านาน ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของเด็ก เมื่อเด็กเติบโตขึ้นอาจมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อสังคมได้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงมิใช่เฉพาะต่อตัวเด็กและครอบครัวเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อชุมชน สังคม และความมั่นคงเจริญเติบโตของประเทศไทย เพราะเด็กเหล่านี้จะต้องเติบโตเป็นกำลังสำคัญของประเทศไทยต่อไป จึงน่าสนใจว่าถ้าสามารถส่งเสริมให้เด็กกำพร้าเหล่านี้ได้รับการเลี้ยงดูที่ดีจากแม่ และมีการวางแผนอนาคตสำหรับลูก ในช่วงเวลาที่มารดายังมีชีวิตอยู่จะเป็นการวางรากฐานที่ดีสำหรับพัฒนาการในวัยต่อมา และอาจจะลดปัญหาทางด้านจิตใจที่เด็กต้องเผชิญได้

คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแบบแผนการเลี้ยงดูเด็กวัยขวบปีแรก ในรายละเอียดของการเลี้ยงดูที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการทางด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคม ปัญหา อุปสรรคในการเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหา การสนับสนุนทางสังคม และการวางแผนสำหรับเด็กในอนาคต ของมารดาที่ติดเชื้อเอชไอวี ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงแบบแผนการเลี้ยงดูที่ปฏิบัติจริง ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงดู ความช่วยเหลือที่ครอบครัวเหล่านี้ต้องการ จะได้เป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือที่ตรงจุด ทั้งในด้านการให้รูปแบบการเลี้ยงดูที่เหมาะสม การส่งเสริมสัมพันธภาพภายในครอบครัว และซึ่งจะเป็นการพัฒนาสุขภาพในการเลี้ยงดูเด็กให้ดีขึ้น เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตของเด็กเหล่านี้ ให้เด็กเติบโตขึ้นได้ในสังคม โดยไม่เป็นปัญหาของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลพื้นฐานในการติดตามดูแลเด็ก และรักษาต่อเนื่องในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูและวิถีชีวิตของเด็กเหล่านี้ในวัยต่อมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแบบแผนการเลี้ยงดูเด็กวัยขวบปีแรกของมารดาที่ติดเชื้อเอชไอวี
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงดูบุตร ความต้องการการช่วยเหลือ และการวางแผนสำหรับเด็กในอนาคต

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบแผนการเลี้ยงดูเด็กวัยขวบปีแรกของมารดาที่ติดเชื้อเอชไอวี ที่พานบุตรมารับบริการตรวจสุขภาพที่คลินิกเด็กดี แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงธันวาคม 2542 และติดตามเยี่ยมต่อบ้าน

จำกัดของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะมารดาหลังคลอดที่ติดเชื้อเอชไอวีที่ผ่านการให้คำปรึกษาแล้วจาก
ลากรทางการแพทย์ และมารับบริการตรวจสุขภาพเด็กที่ติดผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลสมเด็จพระ
มราชเทวี ณ ศรีราชา เท่านั้น จึงเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมสุขภาพการดูแลเอาใจใส่บุตรค่อนข้างดี
ของการวิจัยจึงไม่สามารถสรุปเป็นตัวแทนของมารดาที่ติดเชื้อเอชไอวีโดยภาพรวมได้ และข้อ
ที่ได้จากการวิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์เฉพาะมารดาและจากการสังเกตบางช่วงเวลาขณะที่
เยี่ยมบ้านเท่านั้น ไม่สามารถตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีสามเส้าได้ว่าข้อมูลตรงตามความจริงหรือ
เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างบางรายไม่เปิดเผยการติดเชื้อของตนแก่คนในครอบครัว จึงไม่เต็มใจที่จะ
สัมภาษณ์คนในครอบครัว และกลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว สามีจะไปทำงานเป็น
วันจึงพบเฉพาะมารดา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กที่ได้รับผล
กระทบจากเอดส์
2. เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนให้การช่วยเหลือเด็กที่คลอดจาก
มารดาที่ติดเชื้อเอชไอวีให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
3. เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยต่อในเรื่องรูปแบบที่เหมาะสมในการเลี้ยงดูบุตรและ
มนการทางด้านจิตสังคมของเด็กในวัยต่อมา

กมตัวแปร

1. แบบแผนการเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง พฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กวัยขวบปีแรกของมารดา
เชื้อเอชไอวีในด้านการตอบสนองทางด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ การให้อาหาร การดูแลความ
อาดร่างกาย การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันโรค การดูแลเมื่อเจ็บป่วย ด้านการตอบสนองทางจิต
คม ได้แก่ การส่งเสริมพัฒนาการ การให้ความรักความอบอุ่น
2. เด็กวัยขวบปีแรก หมายถึง ทารกแรกเกิด ถึง 1 ปี ที่คลอดจากมารดาที่ติดเชื้อเอชไอ
โดยที่เด็กยังไม่แสดงอาการของการติดเชื้อ

3. มารดาที่ติดเชื้อเอชไอวี หมายถึง มารดาหลังคลอดที่มีบุตรวัยขวบปีแรกที่ได้รับการตรวจเลือดวินิจฉัยตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ว่าติดเชื้อเอชไอวีและได้รับการให้คำปรึกษาเรียบร้อยแล้ว

4. ความต้องการความช่วยเหลือ หมายถึง การช่วยเหลือที่มารดาต้องการได้รับเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยงดูลูก

5. การวางแผนอนาคตสำหรับลูก หมายถึง แผนการเลี้ยงดูลูกในอนาคตที่มารดาคิดไว้ว่าจะให้ใครเป็นผู้เลี้ยงดูลูก เมื่อตนเองและสามีเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต